

## Особено мнение на съдията Александър Арабаджиев

Подписал съм Решение № 11 от 9 юли 1996 г. по к.д. № 10/1996 г. с особено мнение по следните съображения:

1. И искането за установяване на противоконституционност на – 4 от Закона за възстановяване на собствеността върху одържавени недвижими имоти (ЗВСОНИ), създаден с § 2, т.2 от ЗИДЗВСОНИ, приет на 30 май 1996 г. (ДВ, бр.51 от 14 юни 1996 г.), и решението на Конституционния съд (КС), с което то се уважава, се позовават на досегашната юриспруденция на съда, създадена във връзка със ЗВСОНИ. Ето защо, намирам за уместно и коректно да изложа най-напред позицията си по постановените от КС решения в тази връзка. Става дума за решения, които се отнасят до чл.7 ЗВСОНИ, тълкувателната норма по отношение на който се явява новосъздадената допълнителна разпоредба на § 4.

- С Решение № 9 от 6 юли 1995 г. по к.д. № 4/1995 г. е обявен за противоконституционен (във втория абзац на диспозитива) Законът за изменение и допълнение на Закона за възстановяване на собствеността върху одържавени недвижими имоти (ЗИДЗВСОНИ), приет от Народното събрание (НС) на 19 април 1995 г. (ДВ, бр.40 от 2 май 1995 г.). С § 2 на този закон са направени изменения в чл.7 ЗВСОНИ, които КС е признал за противоконституционни, тъй като са квалифицирани като "нови изисквания", въведени след изтичането на едногодишния преклузивен срок в противоречие с принципите на правовата и демократична държава и с разпоредбата на чл.17, ал.3 от Конституцията.

В особено мнение, с което съм подписал тази част от това решение на КС, съм формулирал виждане, поддържано и сега, относно логиката на ЗВСОНИ: а) възстановява се собствеността върху определени недвижими имоти при определени условия; б) сред тези условия е и това, имотите да са собственост на държавата, общините и т.н.; в) ако имотите са собственост на трети лица, собствеността не се възстановява; г) в последния случай собствеността може да бъде възстановена, ако бъде успешно проведен искът по чл.7, който може да бъде предявен в определен преклузивен срок.

По-нататък в същото особено мнение е посочено, че чрез въвеждането или изменението на основанията на иска по чл.7 не непременно се създава връзка с чл.17, ал.1 и 3 от Конституцията, както и че при тяхното установяване за законодателя съществува задължение да държи сметка и за това, че чрез тях се създава възможност да се засегнат придобити от трети лица права. В отношението ми към ЗВСОНИ, изразявано по повод искания за установяване на противоконституционност на негови разпоредби или такива, които го изменят или допълват, това има ключово значение, тъй като намирам, че чрез чл.7 ЗВСОНИ се търси баланс на интересите на две категории граждани, правата на всяка от които се ползват от защитата на чл.17, ал.1 и 3 от Конституцията (вж. в тази връзка и т.1 на същото особено мнение).

- С Решение № 20 от 17 октомври 1995 г. по к.д. № 24/1995 г. е обявен за противоконституционен ЗИДЗВСОНИ, приет на 14 септември 1995 г. (ДВ, бр.87 от 1995 г.). С § 2 на този закон е отменен чл.7 ЗВСОНИ. Срещу това решение, включително и в частта му относно § 2, (респ.чл.7) не съм възразил. Не съм изразил и становище по реда на чл.32, ал.5 ПОДКС, което не може да бъде направено сега, въпреки че категорично не подкрепям тезата, че сделките по чл.7 ЗВСОНИ са нищожни. Според това разбиране, което въобще не споделям, нищожността възниква в момента на покупко-продажбата, а собствеността се възстановява в момента на влизането в сила на закона.

- Именно тази идея е развита в своята пълнота в Решение № 1 от 18 януари 1996 г. по к.д. № 29/1995 г. , с което е отхвърлено искане за установяване на противоконституционност на разпоредбата на чл.7 ЗВСОНИ. В това решение изрично се приема, че сделките по чл.7 са нищожни и че активно легитимираните от тази разпоредба също са възстановили своето право на собственост с влизането на ЗВСОНИ в сила, а целта на разпоредбата е да позволи на собствениците да установят по съдебен ред, че техните имоти не са отпаднали от хипотезата на чл.1 и 2 от закона.

В становище по реда на чл.32, ал.5 ПОДКС съм изложил виждането си по този въпрос, а то се явява продължение на конструкцията, формулирана в особеното мнение по к.д. № 4/1995 г. В общи линии това са съображения, които стоят в основата и на особеното мнение по настоящото дело.

2. С оспорения § 4, създаден като допълнителна разпоредба, се прави тълкуване на израза "в нарушение на нормативните актове", т.е. на едно от основанията на иска по

чл.7. Тълкувателният характер на нормата не е спорен, както не е спорно, че законодателят може да приема такива норми. Впрочем, КС не я разглежда като такава, т.е. не определя вида ѝ, а като разпоредба, с която "се променят основанията за предявяване на искове, което....води до отнемане на възможността да се защити правото на собственост". Предвид на това, че срокът по чл.7 ЗВСОНИ е преклузивен и че той отдавна е изтекъл, за предстоящо "предявяване на искове" не може да става дума. Това в решението на съда е констатирано, така че заслужава внимание съображението, според което е недопустимо "собствениците", чийто искове все още не са решени, да бъдат поставени в по-тежко положение.

И двете съждения излизат от невярната предпоставка, че се касае за собственици, чийто права са възникнали (възстановени) с влизането на ЗВСОНИ в сила, като производството по чл.7 е само условие имотът да бъде получен, ако бъде установена нищожност на прехвърлителната сделка. Към споменатите възражения срещу това разбиране на "философията" на закона е уместно да бъде прибавено още едно. То се състои в безкритичното отношение към самия закон въобще. Вярно е, че неговата конституционосъобразност никога не е била оспорвана пред КС, но и никога съдът не е разгледал в неговата цялост въздействието му върху различни (заварени) правоотношения. Еднозначно е третиран единствено "възстановителният" му ефект. Последица от този подход е пропускът (по к.д. № 4/1995 г.) да се съпоставят и "балансира" правата, които се възстановяват, с тези, които се засягат. Но това не е само единичен пропуск, а отказ да се гледа на закона в неговата цялост и в общия контекст да се преценява конституционосъобразността на една или друга разпоредба. Тъй като конституционно защитими са и двете категории права, а "от друга страна", т.е. като ответници по иска по чл.7 хипотетично стоят поначало също "собственици", няма основания конституционната защита да се признава на едните и да се отрича на другите. В този смисъл, когато се преценява действието на оспорената разпоредба (включително и във времето), преценката не може да е само от гледна точка на "придобити" права. Застъпването тук становище поначало отрича това им качество, разглеждано като дефинитивно. Правото на собственост се придобива в резултат на успешно проведения иск по чл.7, то не е възникнало с влизането в сила на закона и поради това не може да се счита, че то във всеки случай се явява накърнено при промяната на едно или някои от основанията, на които въпросният (очевидно конститутивен, а не установителен) иск може да бъде воден.

3. Във връзка с последното са необходими известни уточнения. Те отново се свеждат

до препращане към становището по Решение № 1 от 18 януари 1996 г. по к.д. № 29/1995 г., но е полезно да бъдат направени, за да е по-ясна позицията по настоящото дело.

При квалификацията на иска по чл.7 ЗВСОНИ КС не е обвързан от решение на Върховния съд (в случая - от Тълкувателно решение № 1 от 17 май 1995 г. на гражданската колегия на ВС). Всъщност, за нуждите на контрола за конституционосъобразност КС може сам да тълкува дадения закон или отделни негови разпоредби, за да установи действителното им съдържание (т.е. точното им действие) и с оглед на тази преценка да упражни правомощието си по чл.149, ал.1, т.2. Така схващана, функцията на КС да прилага конституционните принципи задължава съда да се произнесе по конституционосъобразността на съответната законова разпоредба от гледна точка на основните права на различни субекти (респ. категории субекти), както и от гледна точка на конституционни положения, които се отнасят до конституционната легитимност и действието на закона (въобще и на ЗВСОНИ в частност, респ. на оспорената разпоредба от него).

В този смисъл следва да се отчете най-напред, че самият ЗВСОНИ заварва и въздейства върху заварени правоотношения. Основанията да се допусне това може и да са оправдани сами по себе си от известна гледна точка (и това вероятно е гледната точка на авторите на закона), но с тях не се изчерпват всички обществени съображения за и срещу издаването на подобен законодателен акт. Неговото приемане при действието на Конституцията от 1991 г. означава - освен всичко друго - и съобразяване със заложен в основния закон принцип на контюинитет на правния ред (арг. от § 3, ал.1 от преходните и заключителните разпоредби на Конституцията). На плоскостта на разглеждания по настоящото дело въпрос за конституционосъобразността на конкретна законова разпоредба този принцип означава още, че се гарантират придобитите добросъвестно и в съгласие с действалия закон права.

4. Ето защо засягането на тези права с цел възстановяването на права, отчуждени в миналото по силата на посочените в чл.1 и 2 ЗВСОНИ нормативни актове, не се осъществява с влизането на закона в сила. То е възможно при условията на чл.7, от което следва, че активно легитимираните от тази разпоредба не са по дефиниция "собственици". Следва също така, че сделките, визирани в чл.7, са им поначало противопоставими, защото това са по принцип сделки, с които трети лица са

придобили собствеността върху имоти по чл.1 и 2 . Активно легитимираните по чл.7, щом като не са собственици по силата на закона, могат да станат такива само при условията на закона. От това произтича изводът, че промяната в условията, които законът предвижда, не съставлява последващо отнемане на вече възстановено право на собственост и поради това разпоредбата на § 4 ЗИДЗВСОНИ не е в противоречие с чл.17, ал.1 и 3 от Конституцията.

Не съществува противоречие на оспорената разпоредба (с други конституционни принципи) и от гледище на нейното действие. Тъй като тя очевидно не може да въздейства върху правоотношения, приключили с влезли в сила съдебни решения, действието ѝ занапред, с което "се променят основанията за предявяване на исковете" (по изрази на решението на КС), не изключва, т.е. не "отнема възможността да се защити правото на собственост" (също според решението), защото тази възможност се запазва, но при дефинирани по друг начин (спрямо една от хипотезите) условия. Обстоятелството, че законодателната промяна се осъществява в условията на завършеност на едни производства и продължаваща висящност на други, като въздейства само върху вторите, щом като няма за ефект дефинитивното изключване на правото да се води иска по чл.7 ЗВСОНИ, а цели да придаде на съображенията за обществена справедливост, стоящи в основата на закона, по-широк обхват, показва, че обсъжданата разпоредба не противоречи и на "принципите на правовата и демократична държава", както е прието в решението на съда.

Във връзка с това за пореден (и за последен тук) път трябва да се подчертае, че за законодателя съществува задължение да претегли обществената цена на един акт, особено когато с него се предоставят едни права за сметка на други. Именно такъв подход е в съгласие с принципа на правовата държава и на него разпоредбата на § 4 ЗИДЗВСОНИ съответства, като търси съчетаване на противоречиви интереси. В този смисъл преследването на такъв подход не може да се отрече на законодателя, включително и когато това става чрез изменение на закона, след като очевидно изменението не засяга вече възникнали права.